

Nr 238.

Av herr **Winberg m. fl.**, om upphävande av 10 kap. 14 §
strafflagen.

I den svenska strafflagen förekommer en paragraf, som intager en helt säregen ställning bland strafflagens bestämmelser, och som även är av ett jämförelsevis ungt datum. Den är säregen därigenom, att den i svensk lag såsom allmän regel infört straff för uppmaning till brott, även när denna icke haft något resultat. Tidigare stadgades nämligen straff för sådan uppmaning endast i fråga om uppror samt krigsartiklarna och i förräderikapitlet, vilket enligt sakens natur och de sakkunniges enhälliga uppfattning blott är tillämpligt vid inträtt eller på sin höjd förestående krigstillstånd. Med andra ord uppmaning i och för sig var i regeln straffbar endast under de exceptionella och — åtminstone borde det vara så — onormala förhållanden för en stat, som krig eller förberedelse för krig eller uppror, d. v. s. inbördes krig innebär. En paragraf, som gör uppmaning brottslig i fredstid, var alltså även i vår strafflag en högst påfallande företeelse. Sitt första upphov fick paragrafen år 1889, då riksdagen den 14 maj på regeringens förslag antog en lagbestämmelse av i huvudsak följande lydelse:

»Var som, muntligen inför menighet eller folkförsamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom, eller till annat brott, vara straff efter denna lag följa kan, varde där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är dömd till böter eller fängelse . . .

Där någon i andra fall, än här sagda äro, muntligen inför menighet eller folkmängd, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, söker förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet; straffas ock efter ty i 1 mom. sägs.»

Man märke väl under vilka omständigheter denna lag tillkom. Tullsystemet hade nyss segrat, och därmed hade i Sverige inbrutit den reaktion, vid vars första varsel Sven Adolf Hedin varskodde vad komma skulle med orden: »Skatorna skratta, de vänta främmande.» Man hade pålagt folket stora tunga bördor till de rikets förmån — visserligen anade nog ej de maktägande själva då, hur tunga bördorna blott efter ett par årtionden skulle bli. Man förberedde den militarism, vars relativt blygsamma början var de 90 dagarna och vars höjdpunkt, tillsvidare, det varit vår föga avundsvärda lott att skåda. Man hade dåligt samvete. Man ville passa på att trygga den orättfärdigt nyttjade makten åt sig, medan tid var. Man fruktade den då ännu hos oss helt nya socialdemokratiska agitation, vars makt då för tiden sannerligen endast kunde giva politiker med skralt samvete anledning till fruktan. Med denna agitation motiverades lagen direkt. Dåvarande statsministern friherre Bildt yttrade i det anförande, varmed han inledde riksdagsdebatten:

»Att tiden för ett sådant initiativ nu är inne, har regeringen ansett ådagalagt genom den utbredning och den riktning de socialdemokratiska agitationerna numera tagit.»

Och justitieministern Örbom yttrade i sin motivering till statsrådsprotokollet följande ord, märkliga genom den tydlighet, varmed de röja, att det var de misshagliga åsikterna och ej blott de politiska utan ock de religiösa kätterierna — man ville åt:

»För varje svensk arbetare, som genom socialdemokratiens uppviglingar bringas till förgätenhet av kristen tro och samhällslydnad, till hat och illvilja mot ekonomiskt bättre lottade och därigenom till otacksamhet och oförnöjsamhet med sin lott, ådrager sig staten ett ansvar av tyngsta slag.»

Under debatten ägnade särskilt i andra kammaren en hel del bemärkta män lagförslaget en mördande kritik, och särskilt är det påfallande, vilken klar hållning det gamla lantmannapartiets hövdingar intogo. Vi anförå några typiska yttranden:

Carl Ifvarsson: »Det finnes nog lojala medborgare, som ville uttala sina olika åsikter och göra det i välvillig mening, men som skulle kunna beskyllas för att tala i farlig riktning, ty icke alltid väljer man sina ord så noga, att man icke möjligen skulle kunna åtkommas med tillhjälp av denna lag, många andra omständigheter att förtiga.»

Han vidrörde även:

». . . den fara som kan uppstå i följd av den kvävda yttrandefriheten i allmänhet, något som sannolikt är det värsta av allt.»

Med Carl Ifvarsson instämde en lång rad lantmän.

Herr Carl Herslow: »Har regeringen då icke redan nu något medel i sin hand? Stå myndigheterna alldeles rådlösa gent mot dessa agitationer? Äro de icke i stånd att få bukt på dem, om denna lag ej heller blir antagen? Det tyckes icke så. Dessa »uppviglare», hava de icke suttit i fängelse allihop, herrar Palm och Lennstrand och Lyngholm och Danielsson o. s. v., är det någon enda av dessa herrar, som icke redan varit fast? Detta om yttrandefriheten. Och den mycket omtalade församlingsfriheten? Socialisterna skulle hava ett sammanträde i söndags, som var utlyst till Lill-Jans, men överståthållareämbetet förbjöd mötet samt hindrade genom polismyndigheten dess hållande . . . »

Det gäller om alla jäsnings- och kokningsprocesser i den andliga som i den materiella världen: låt dem hava tillgång till den fria, friska luften, sätt icke locket på, skruva åtminstone icke locket på, ty då kan man flyga i luften.

Herr Waldenström från Gävle: »Min livliga övertygelse är, att en sådan lag som denna skall komma att göra mycken skada. Om den icke blir tillämpad, skall den hos folket slappa rättsmedvetandet och aktningen för lagens auktoritet i allmänhet. Blir den däremot tillämpad, i synnerhet om det sker med mannamån, så skall den å ena sidan föröka jäsningen och bitterheten bland folket, å andra sidan — och det betraktar jag som det farligaste — förhindra reformerandet av de sociala missförhållanden, som justitieministern själv förklarar vara orsaken till den socialdemokratiska rörelsen. Ty man skall alltid gent emot varje än så rättmätigt anspråk säga: 'Vi kunna icke giva efter, såsom sakerna nu stå, emedan det skulle kunna se ut som något erkännande av, att jäsningen vore berättigad'. På detta sätt skall man komma att gå på med repressiva åtgärder undan för undan i stället för att med öppna ögon genomföra nödvändiga sociala reformer.»

Lyttkens (från Halland): »Man såg redan vid början av den agitation, som föregick det nya statsskickets införande, tillstymmelse till förföljelser mot dem, som omfattade de nya idéerna rörande vår representation, ja att de, som stodo under de då maktägandes kommando, verkligen till och med blevo förföljda. Vad skulle då icke blivit fallet, om en sådan lag som denna funnits? Huru många av våra äldste män, vilkas minne skall leva långt efter det vi äro glömda, skulle då icke suttit på de anklagades bänk, kanske till och med kommit i häkte. Jag tror, att under

sådana förhållanden det är ytterst farligt att antaga en dylik lag, ty sådana tider kunna ju ännu en gång komma.

Jag . . . vill blott, att denna min mening . . . må stå i protokollet såsom bevis på, att jag icke velat vara med om att inskränka svenska folkets fri- och rättigheter och allra minst i den som jämte svenska folkets urgamla rättigheter att sig själv beskatta är den viktigaste, nämligen den att fritt yttra sig.»

Bengtsson i Gullåkra: »Man må då icke förundra sig över om svenska folkets representanter icke äro villiga att taga det förslag, som nu föreligger, på rak arm, i synnerhet som man därigenom skulle giva regeringen en alltför stor makt i detta hänseende och på samma gång avsäga sig en av svenska folkets dyrbaraste rättigheter, nämligen yttrandefriheten.»

Herr Andersson i Nöbbelöf: »Skola vi nu här avhända oss de friheter, som våra förfäder för århundraden sedan tillkämpat sig och vi fått i arv av dem — skola vi med ett enda penndrag beröva oss dessa? . . . Jag vill icke vara med därom. Om vi lämna ifrån oss den fria yttranderätten, skola vi vara dåligt betjänta med det vi skola få igen.

Jag vill därför icke att vi skola lämna spelrum åt våra polismyndigheter och domare, så att dessa skulle en dag kunna trakassera fredliga medborgare, som i en folkförsamling yttrat ett förfluget ord, för vilket de under politiska stridigheter, då förhållandena äro andra än nu, skola fällas till böter och fängelse».

S. A. Hedin: »Riksdagen, som sitter här för att vårda, icke för att skänka bort folkets dyrbaraste rättigheter, bör besinna, att dessa skyddas ej endast därigenom, att man håller mycket hårt om pungen och är synnerligen varsam — och det tyckes för resten numera vara en övergiven princip även det — när det gäller statens utgifter. — —

Sen på England, jämfören England förr och nu, — jag menar med »förr» icke gamla tider, utan beder Eder blott att gå tillbaka till de första decennierna av detta århundrade. Då — då rasade arbetarmassorna mot maskinerna och deras ägare, under det nöden rasade bland arbetarna. Nu är England med sin långt utsträckta rösträtt och sina väl organiserade arbetar-arméer långt bättre tryggad mot inre skakningar än någonsin förr, då aristokratien satt inne med hela den politiska makten och med sina spannmålslagar uthungrade de trälände massorna.»

Sven Nilson (i Everöd): »Mina herrar, denna dag skall bliva en bemärkelsedag i svenska folkets historia, ty det gäller nu, huruvida den frihet i tal och tryck, som svenska folket under en lång följd av år åtnjutit,

skall bevaras eller förtryckas. På vilken ståndpunkt hade väl vårt folk stått i bildning och utveckling, om indragningsmakten icke upphävts? Det är lätt att inse, att det är dit man vill återföra oss.»

Herr Olof Jonsson i Hof, instämde i detta anförande.

Johansson i Noraskog: » . . . jag anser föreliggande förslag onödigt, onyttigt och i högsta grad skadligt. Jag yrkar därför avslag.»

I själva verket hade lagen aldrig kunnat genomdrivas annat än med hjälp av de ryktbara 22 på Stockholmsbänken. Hade ej de verkligen valda frihandelsvännerna kasserats, därför att en av dem befunnits häfta för kr. 11: 58 i oguldna utskylder — vilket endast var möjligt på grund av en tanklöst formulerad bestämmelse, som kort därefter upphävdes — då hade lagen aldrig gått igenom. Även under dåvarande undantagsförhållanden antogs den blott i väsentligt moderatare form, än regeringen hade föreslagit, och blott med 7 rösters majoritet: 109 mot 102.

Den allmänna motvilja denna lag väckte — i frisinnade kretsar kallades den aldrig annat än »munkorgslagen» — borde, tycker man, åtminstone ha förskonat svenska folket från varje fortsättning i den inslagna riktningen. Men tullbördan fortfor att växa, militärbördan fortfor att växa, och därmed växte de maktägandes dåliga samvete. Det bedrövligaste var emellertid, att det blev vår första moderna liberala regering som genomdrev lagens skärpning. Så tillkom också denna skärpning alldeles som den ursprungliga lagen under säregna förhållanden. Det var typiskt nog krigsministern i den Staaffska ministären som med avgångshot jämte första kammaren framdrev det nya lagförslaget och herr Staaff ansåg sig tvungen framlägga det för att ej förstöra alla möjligheter för sitt rösträttsförslag. Hos liberala samlingspartiet väckte förslaget dock så stor motvilja, att partiet faktiskt beslöt rösta däremot. Men så inträdde den första stora konflikten mellan statsminister Staaff och kungamakten — det gällde ministärens yrkan att få vädja till folket genom upplösning av andra kammaren — och för att därvid stärka regeringens ställning lät samlingspartiet locka sig att svälja lagen. 10 kap. 14 § strafflagen fick alltså sin nuvarande lydelse:

»Var som muntligen inför menighet eller folkförsamling, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, uppmanar till våld å person eller egendom eller till annat brott, varde, där ej uppmaningen särskilt med straff belagd är, dömd till böter eller fängelse. Ansåg uppmaningen brott, varå strängare straff än fängelse kan följa, eller vore eljest omständigheterna synnerligen försvårande, då må till straffarbete i högst fyra år dömas. Är

den skyldige i följd av uppmaningen förfallen till straff för delaktighet i brott, som därå följt, gälle vad i 4 kap. 1 § stadgas.

Där någon annorledes, såsom genom prisande av brottslig handling, muntligen inför menighet eller folkförsamling, eller i skrift, den han utsprott eller utsprida låtit, söker förleda till brott; vare lag som i 1 mom. sägs.

Har någon eljest på sätt i 1 eller 2 mom. förmåles sökt förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet, straffes med böter eller fängelse.

Vad i denna paragraf är stadgat gälle även om den, som annans skrift, vars innehåll är efter samma paragraf straffbart, utsprott eller utsprida låtit för att därmed främja den med skriften åsyftade verkan».

Samtidigt antogs som vilande en grundlagsändring, genom vilken, när den år 1909 slutgiltigt antogs, § 3 mom. 7 i tryckfrihetsförordningen fick följande lydelse:

»7:o. Uppmaning till brott eller försök att annorledes än genom uttrycklig uppmaning, såsom genom prisande av brottslig handling, förleda till brott, så ock försök att eljest förleda till ohörsamhet mot lag eller laga myndighet; förbrytelsen skall straffas efter allmän lag och skriften konfiskeras.»

Medelst dessa lagändringar gjordes först och främst stadgandena obeständare och därför vidsträcktare i sin straffande räckvidd. Vida färre misshagliga yttranden än förr kunde slippa genom maskorna i lagens nät. Samtidigt blev lagen ovissare till sin mening och svårare att tolka. Det blev för menige man allt vanskligare att avgöra, huruvida ett yttrande var brottsligt eller ej och myndigheterna kunde godtyckligare än förr låta den ene drabbas av strängt straff och den andre alldeles löpa, ehuru de båda yttrat sig på ett sätt, som varit helt likartat, ja kanske på prickens detsamma. Med andra ord: rättssäkerheten vart märkbart och kännbart förringad.

Samtidigt infördes genom lagändringarna av 1906 straffarbete såsom straff för politiska brott och det till en så stor utsträckning, att i vidrigaste fall fyra års straffarbete kunde ådömas. Straffmaximum hade alltså i ett slag fyradubblats och denna höjning av straffmaximum har naturligtvis utöfvat stark inverkan på straffmätningen i övrigt. Det är onekligen raskt marscherat: år 1888 var uppmaning till brott straffbar blott i sällsynta undantagsfall, år 1906 var sådan uppmaning straffbar över lag och det med ända till 4 års straffarbete.

Det må emellertid märkas, att straffen för uppmaning till mord, stöld,

förfalskning och dylikt i verkligheten blott följt med för sällskapet skull. De spela mycket obetydlig roll i höga vederbörandes motiveringar. Nej, man erkänner fullt tydligt, att det är de politiska brotten — eller så kallade brotten — man vill åt. År 1889 gällde det socialisterna, år 1906 var det anarkisterna eller ungsocialisterna med vilka man skrämde. Sant är ock att en hel rad ungsocialister drabbats med straffarbete. Men även av socialdemokraterna ha åtminstone två undergått sådant straff enligt lagen av 1906. En hel rad sådana ha vidare endast genom denna lag kunnat ådömas fängelse.

Det är klart för var och en, att politiska brott utgöra en kategori för sig. De ha ej liksom andra brott framfötts av ett fördärvat eller av naturen lågt sinnelag eller utgjort tillfälliga utslag af karaktärssvagheter, själviskhet eller skadelusta. De ha framgått av övertygelse. De ha utförts för att tjäna en sak, en idé, de ha ofta direkt framsprungit ur en osjälvvisk hängivenhet, större än den genomsnittliga. Man kan alltså omöjligt jämnställa dem med andra brott, man måste anse dem för antingen bättre eller värre, allt efter den uppfattning man har, om en självständig övertygelse är något gott eller ej. Det svenska samhället har mer och mer röjt tendenser att anse dem värre. Det synes mer och mer böjt att anse självständig övertygelse som något förskräckande ont och vådligt. Men ett samhälle som dömer från sådana utgångspunkter, dömer sig självt snarare än den så kallade brottslingen.

Men, säger man, staten måste väl straffa attentat mot sitt bestånd! Vi skola ej här upptaga någon diskussion om statens straffmakt i allmänhet, ehuru självständiga tänkare av europeisk betydelse i vår tid allt klarare uppvisat, hur många illusioner tron på denna straffmakt döljer. Vi förorda ju ingalunda här denna straffmakts borttagande. Vi föreslå ej, att verkliga brott mot staten och dess säkerhet skola lämnas ostraffade, ej heller uppmaningar, som verkligen lett till handling, ty de straffas enligt lagbestämmelsen om anstiftan till brott (kap. 3, § 1 strafflagen). Här är blott fråga om *uppmaning*, varpå ingen handling följt, en uppmaning som endast förblivit ord. Vad vi kräva är alltså rätt för varje medborgare att frimodigt efter bästa förstånd och samvete säga sin mening om statens brister och om medlen att avhjälpa dessa. Vad vi kräva är, att yttrande- och kritikrätt äntligen tillåtas okvalt existera enligt den svenska lagen.

Att samhället ej skulle kunna tåla sådan kritik utan fara för sitt bestånd är ett påstående, som historien dagligdags beslagit med osanning. Det var ingen tillfällighet, att under debatten år 1889 häradshövding

Lilienberg måste fråga, varför man ej redogjort för liknande lagstiftning i England. England saknar visst icke strafflagar för statsförbrytelser, men hela dess syn på sådana ting är dock grundväsentligt olik den i vår lagnumera inskrivna. Under den nyss utkämpade striden om självstyrelse för Irland och det protestantiska Ulsters ställning därtill, tillät sig gång på gång högeroppositionen sådana yttranden, som att en regering, vilken ville tvinga ett motspänstigt Ulster med våld, det vill säga utöva sin rätt att hävda lag, skulle hänga på Londons gator, och detta utan annan följd än att regeringen betygade talarna sin högaktning. Visserligen åtnjuter ju i alla länder en högeropposition långt större friheter än en västeropposition — framför allt naturligtvis hos oss. Men vad även en ytterliggående vänsteragitation får tillåta sig i England framgår av den bekanta händelsen för några år sedan, då socialistagitatorn Grayson under en dyrtid, långt lindrigare än den vi nu uppleva, opåttalt fick uppmana arbetarna att helt enkelt taga hvad de behöfde av kapitalisterna. Har då denna från svensk synpunkt oerhörda yttrandefrihet förstört landet? Om det engelska världsriket saknar styrka och fasthet, om dess folk och enkannerligen dess arbetarklass sakna offervilja, disciplin och fosterlandskärlek, den frågan har bland annat, det pågående världskriget besvarat.

Man må för övrigt ingalunda tro, att om 10 : 14 strafflagen upphävdes, myndigheterna därför skulle sakna rikliga tillfällen att straffa politiska agitatorer av för dem icke önskvärd art. Herr Herslow erinrade ju i debatten år 1889, att Palm, Lennstrand, Lyngholm, Axel Danielsson o. s. v. strax dessförinnan suttit inne och det vore lätt att utfylla detta »o. s. v.» med namnen Branting, Rydgren (Proletärens redaktör), Björk (Arbetets ansvarig efter Danielsson) m. fl. Just 1888 är ju framför andra »det svarta året» (frånsett naturligtvis 1916) i den svenska socialismens historia. De som anse det för en deras naturliga rätt, att samhället skall sätta deras meningsmotståndare i fängelse, torde alltså kunna påräkna ett drägligt liv åren efter avskaffandet av 10 : 14.

Härtill kommer att just nyligen nämnda paragraf i tillämpningen erhållit en sakrik skärpning, vars fulla räckvidd ännu ej kan överskådas. Högsta domstolens utslag i förräderimålet — vilket vi för övrigt på intet vis ämna diskutera — har givit en ny och helt oväntad tolkning av begreppet »menighet eller folksamling». Det har alltid ansetts, att detta begrepp blott gäller *offentliga* möten. I sin motivering till lagförslaget av år 1889 uttalar justitieminister Örbom flera gånger, att förslaget blott avsåg dylika möten. Detsamma framhöll justitieministern (statsminister Staaff

själv) i sin motivering till lagändringen av 1906, och detsamma uttala vid samma tillfälle fullt oförtydligt justitieråden Claeson, Wijkander, Billing, Bohman, Ramstedt, Westring och Herslow under högsta domstolens handläggning av ärendet. Som offentliga möten ha hittills aldrig arbetar- och dylika kongresser eller möten räknats, dit blott vissa bestämda genom dörrvakter eller på annat sätt kontrollerade personer äga tillträde. Myndigheterna voro ju ock enhälligt av den uppfattningen i fråga om arbetarfredskongressen i mars 1916. Enligt högsta domstolens nämnda prejudikat anses emellertid en dylik kongress, när den innesluter ombud från flera organisationer — vilket ofta händer — samt gäster — vilket nästan alltid är fallet — höra under kategorien menighet eller folksamling. Vilka möten som hädanefter av domstolarna icke skola räknas dit, är faktiskt lika ovisst, som det är visst att räckvidden av 10 : 14 nu finnes vara långt vidsträckt, än någon vid lagens antagande kunde ana.

Herr Hans Andersson i Nöbbelöv fällde vid debatten 1889 de högst klarsynta orden: »Om vi lämna ifrån oss den fria yttranderätten, skola vi bli dåligt betjänta med vad vi få igen.» Just så har det gått. När statsminister Staaff framlade lagskärpningen av 1906, hoppades han få allmän rösträtt (enligt sitt förslag) igen. Men då han yttrade sitt hopp därom, skrattade första kammaren, och Sverige är fortfarande, med den s. k. allmänna rösträtt vi fått enligt högerns recept, faktiskt icke folk- utan rikemansstyrt. Och hur ha statsminister Bildts, naturligtvis ärligt menade, förespeglar av 1889 slagit in? Han yttrade då:

»Det är väl, efter min uppfattning, samhällets plikt att söka utjämna de sociala ojämnheter, som finnas, och på det sättet beröva de yrkesmässiga agitatorerna ett kraftigt agitationsmedel. — Här hos oss äro de sociala ojämnheter lyckligtvis ännu ej så tillspetsade, att man ej med tillförsikt kan hoppas, att dessa ojämnheter kunna på ett tillfredsställande sätt utjämnas.»

Hur har det gått med detta tillförsiktliga hopp om de ekonomiska ojämnheter utjämning? Sveriges nationalförmögenhet har ökat väldigt sedan 1889, men den har ock i ständigt öjämna grad kommit de förut rika eller välbärgade till del. Under kriget har nu denna öjämnhet på ett rent skriande sätt framträtt. Ej nog därmed. Arbetarnas ekonomiska läge, deras reallön försämras ej blott i förhållande till andra förmögnare samhällsklasser utan absolut. Att så var förhållandet, erkände ärligt statsminister Staaff i riksdagen redan något år före kriget. Även i detta fall har världskriget i yttersta grad ökat och påskyndat försämringen.

Var ha då de reformer blivit av, som kunde från grunden och på allvar bota denna utveckling nedåt? Herr Waldenströms ord i debatten år 1889, att man just tack vare munkorgslagen skulle »komma att gå på med repressiva åtgärder undan för undan i stället för att med öppna ögon genomföra nödvändiga sociala reformer» ha visat sig blott alltför profetiska. Vi leva nu i ett tillstånd, som på ett olycksbådande sätt börjar likna det tillstånd hos det gamla, ofria England, varom S. A. Hedin under samma debatt talade.

På grund av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att Riksdagen för sin del ville besluta, att strafflagens 10 kap. 14 § måtte upphävas.

Stockholm den 26 januari 1917.

<i>C. Winberg.</i>	<i>J. Björling.</i>	<i>Ernst Hage.</i>
<i>K. Lundberg.</i>	<i>Thure Widlund.</i>	<i>Magnus Bengtsson.</i>
<i>C. O. Johansson.</i> Sollefteå.	<i>Rikard Eronn.</i>	<i>Christian Ericson.</i>
<i>K. W. Skareen.</i>	<i>Fabian Månsson.</i>	<i>Ivar Vennerström.</i>
	<i>Carl Lindhagen.</i>	